

М. І. Пентиліук. — К. : Ленвіт, 2005. — 385 с.

4. Організація науково-дослідної роботи учнів : [метод. посіб.] / [упоряд. Р. М. Вернидуб, Ю. І. Завалевський, Ж. Г. Петрова]. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 368 с.

5. Русова В. В. Формування здібностей обдарованих учнів до дослідницької діяльності в умовах МАН / В. В. Русова // Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді. — Житомир : ІОД, 2011. — 400 с.

6. Семенова А. В. Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу : [навч. посіб.] / А. В. Семенова. — Одеса : Друк, 2001. — 207 с.

7. Толстіхіна Г. А. Розвиток наукової обдарованості школярів у системі Малої академії наук / Г. А. Толстіхіна, Л. Я. Малімон // Наукова еліта у розвитку держав. — 2013. — С. 204-209.

8. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : [навч. посіб.] / Г. С. Цехмістрова. — К. : Слово, 2004. — 240 с.

9. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : [монографія] / В. І. Шуляр. — Миколаїв : ЧДУ ім. П. Могили, 2010. — 348 с.

У статті розглядається зміст, основні завдання, напрями, форми й види дослідницької діяльності обдарованих учнів у контексті позакласної роботи в системі літературної освіти загальноосвітньої школи.

Ключові слова: дослідницька діяльність, науково-дослідна робота, Мала академія наук України, обдаровані учні, літературна освіта, позакласна робота.

В статье рассматривается содержание, основные задачи, направления, формы и виды исследовательской деятельности одаренных учащихся в контексте внеклассной работы в системе литературного образования общеобразовательной школы.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, научно-исследовательская работа, Малая академия наук Украины, одаренные ученики, литературное образование, внеклассная работа.

The article deals with the content, main tasks, directions, forms and types of research activities of gifted students in the context of extracurricular activities in the system of literary education at secondary school.

Keywords: research activity, scientific and research work, Minor Academy of Sciences of Ukraine, gifted students, literary education, extracurricular activities.

УДК 37.015.3: 316.624

А.М. Самойлов
м. Вінниця, Україна

ПРІОРИТЕТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Стійке зростання девіантних проявів у підлітковому середовищі, яке констатують соціологічні дослідження, пов'язане не тільки з теоретичною нерозробленістю проблеми забезпечення формування навичок нормативної поведінки, але й з дефіцитом технологій діяльності в сфері педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків, невідповідністю розроблених раніше методів превентивної педагогіки масштабам сучасних завдань. Результати роботи з попередження девіантної поведінки учнів підліткового віку значною мірою залежать від ефективності профілактичної діяльності у школі. Профілактична діяльність освітнього закладу повинна бути оснащена як методологічно, так і технологічно.

Під профілактикою в широкому сенсі слова розуміється «сукупність заходів, спрямованих на створення сприятливих соціально-економічних, соціокультурних та соціально-педагогічних умов, що сприяють сім'ї у виконанні нею своїх функцій з виховання фізично і соціально здорових дітей; з реалізації виховних функцій загальноосвітніми закладами всіх типів щодо забезпечення ними повноцінного розвитку інтересів і здібностей у вихованців, зайнятості суспільно корисною діяльністю в позаурочний час» [1, с. 56].

З погляду соціології, профілактика — це науково обґрунтовані і своєчасно вжиті дії,

спрямовані на створення оптимальних умов, які сприяють усуненню десоціалізуючих впливів з боку найближчого оточення; збереженню, підтримки і захисту нормального рівня життя і здоров'я людей; сприяння їм у досягненні поставлених цілей і розкритті їх внутрішнього потенціалу [2].

Педагогічний підхід до профілактики девіацій побудований на виявленні сукупності всіх причин, спонукальних мотивів, обставин і чинників, що становлять явні або приховані механізми поведінки особистості, яка не відповідає прийнятим у суспільстві нормам або правилам. Профілактика девіантної поведінки є функціональним обов'язком, складовою повсякденної роботи всіх соціальних організацій та установ, у тому числі і освітніх.

Аналіз попередніх досліджень, публікацій. Соціально-педагогічні аспекти попередження девіантної поведінки підлітків розкриті в наукових працях В. Афанасьєва, Г. Корчова, В. Приходько, Л. Тетерятникова, Т. Федорченко, Н. Фоміна. Науково-методичні підходи до профілактики девіантності у системі виховання розглядаються у дослідженнях Т. Мальцевої, С. Немченко, Л. Просандеєвої, Л. Ткаченко, О. Фесюк. Шляхи організації соціально-культурного середовища в освітньому закладі як засобу запобігання відхиленням у поведінці учнів підліткового віку висвітлено у роботах В. Кириченко, Л. Никитюк, Т. Окушко, Н. Онищенко, Л. Романовської, С. Савченко.

Мета статті проаналізувати концептуальні принципи та технологічні підходи до реалізації завдань профілактики девіантної поведінки підлітків; визначити критерії оптимальності використання профілактичних технологій у роботі з важковиховуваними учнями підліткового віку.

Виклад основного матеріалу. Оскільки девіантна поведінка проявляється в різних видах і формах, то профілактичні заходи можуть бути згруповані за видами можливих відхилень поведінки від норми, а саме: правові, моральні, організаційні, технічні; або ж за стадіями (етапами) профілактичного впливу: контрольного-наглядові; вплив на ситуацію, що склалася; індивідуально-профілактичні (виховні) [3].

У превентивній педагогіці розрізняють первинну, вторинну та третинну профілактику. Первинна профілактика в більшій мірі має інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття певних стандартів поведінки та категоричну відмову від шкідливих звичок. Первинна профілактика покликана вирішити такі завдання у підлітковому середовищі: надання інформації про наслідки вживання різних видів алко-, нарко- та токсичних речовин; роз'яснення правових норм, що стосуються різних аспектів асоціальної поведінки; популяризація переваг здорового способу життя; формування навичок культурного проведення дозвілля; створення умов для самореалізації особистості в різних видах творчої, інтелектуальної, громадської діяльності. Вторинна профілактика спрямована на обмеження поширення окремих негативних явищ, що мають місце в суспільстві та соціальних групах. Третинна профілактика — комплекс соціальних, освітніх та медико-психологічних заходів, метою яких є відновлення особистісного та соціального статусу важковиховуваного учня в класному колективі, повернення його до навчання, суспільно корисної діяльності [3].

У наш час як у науці, так і в практичній діяльності освітніх установ уже сформувалися вихідні погляди на проблему педагогічної профілактики девіантної поведінки учнів у цілому та основні підходи до реалізації конкретних напрямів роботи. У концептуальному плані серед них можна виокремити насамперед інформаційно-просвітницький підхід [4, с. 24-29]. Він ґрунтується на широко розповсюдженому уявленні: відхилення від соціальних норм у поведінці людей відбуваються тому, що вони не знають їх. Така позиція вже сама по собі зумовлює напрям профілактичних дій та вибір засобів, форм і методів їх здійснення, а саме: інформування школярів про нормативні вимоги, що висуваються до них суспільством, активне використання з цією метою засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення), а також кіно, театру, художньої літератури та інших можливостей сучасної комунікативної сфери. Їх цілеспрямоване застосування може мати великий вплив на формування правосвідомості підлітків, підвищення їх морально-етичної стійкості, загального рівня культури. На жаль, в умовах кризи перехідного періоду, помилково розуміючи принципи гласності і свободи особистості, засоби масової

інформації благородну місію з профілактики девіантної поведінки не тільки не виконують, але інколи самі стають, прямо або побічно, пропагандистами людських пороків, з якими змушене боротися суспільство. Інформаційний підхід до профілактики девіантної поведінки передбачає серйозне переосмислення, насамперед на державному рівні, ролі і завдань усіх інформаційних засобів, якими володіє суспільство.

У житті часом складаються несприятливі соціальні умови та обставини, яким підліток не в силах протистояти через вік, нестачу життєвого досвіду, емоційної врівноваженості. Тоді в його свідомості видозмінюється ставлення до соціальних норм як обов'язкових вимог, притупляються або повністю втрачаються обмежувальні реакції, які регулюють поведінку особистості в межах дозволеного чи загальноприйнятих правил. Соціальне середовище й умови можуть виявитися основним фактором, що формує образ дій людини, характер її поведінки. Такий погляд на природу девіантної поведінки визначає сутність і зміст наступного напрямку здійснення профілактичних заходів, які в основному зосереджуються на усуненні або пом'якшенні першопричин, конкретних соціальних подразників, що впливають на свідомість, а отже, і поведінку підлітка.

Соціально-профілактичний підхід, окрім освітньої роботи, передбачає систематичну роботу в освітніх установах і в сім'ї (в тому числі і роботу з батьками). У цьому зв'язку відповідальність покладається на навчальні заклади різних типів, поліклініки, сімейних лікарів, інших фахівців, які працюють у спеціалізованих центрах і об'єднаннях. Але він може бути ефективним тільки тоді, коли профілактичні заходи в межах освітніх установ і робота з сім'єю будуть доповнені заходами загальнодержавного характеру [5, с. 44-46].

Одним з напрямів профілактичної діяльності є організація соціально-культурного середовища життєдіяльності дитини на засадах середовищного підходу, пов'язаного з трактуванням причин поведінки людей через їх включеність у соціальні спільноти і взаємодію з певним соціальним оточенням. У цьому контексті профілактика девіантної поведінки - це робота з середовищем життєдіяльності дитини.

Сутність медико-біологічного підходу у профілактиці девіантної поведінки підлітків полягає в попередженні можливих відхилень від соціальних норм завдяки цілеспрямованим заходам лікувально-профілактичного характеру по відношенню до осіб, що страждають різними психічними аномаліями, тобто патологією на біологічному рівні. При цьому варто мати на увазі, що цей метод не виключає, а лише доповнює попередні підходи, оскільки в цьому випадку мова йде про профілактику не біологічних відхилень, а соціальних, хоча часто і пов'язаних з психічним станом молодої людини, що підтверджується спеціальними дослідженнями. Таким чином, профілактична діяльність освітньої установи повинна мати комплексний характер і відповідати сучасному рівню вимог. Таке складне поєднання різних факторів, що мають вплив на поведінку підлітка, зумовлює необхідність поєднання в боротьбі з соціальними відхиленнями не тільки соціально-профілактичних заходів, але й медичного впливу.

Наступний напрям - особистісно орієнтований - який пояснює виникнення девіантної поведінки дією сукупності факторів, що мають соціальну, біологічну, психологічну природу. Представники даного напрямку розглядають профілактику як роботу з особистістю, яка полягає у формуванні в людини навичок самостійного прийняття рішень; умінь вирішувати проблемні ситуації, що виникають; навичок вирішення проблем спілкування та вмінь поводитися в різних ситуаціях; уміння протистояти впливу групи, вмінь розв'язувати конфліктні ситуації (Б. Братусь, М. Буянов, І. Крохін, В. Степанов, Р. Овчарова і ін.).

На практиці в межах вищеназваних наукових підходів склалися прикладні напрями профілактики девіантної поведінки підлітків. Розглянемо технології їх реалізації.

«Заборонний підхід» зазвичай реалізується через систему моралізування з приводу того, що ті чи інші девіації, — це порушення існуючих у суспільстві соціально-моральних, етичних та інших норм, або через систему репресивних заходів. Цей механізм впливу на молодь базується на ідеї залякування наслідками тих чи інших видів девіантної поведінки. Потрібно відзначити, що цей етап здійснення профілактичної роботи Сполучені Штати Америки і багато інших країн

Західної Європи пройшли в п'ятидесятих-семидесятих роках минулого століття. В Україні подібна практика здійснювалася до 1985 року. Низька ефективність такої технології доведена на практиці [5].

Наступний напрям можна назвати інформаційним. Він у різних формах є популярним і в наші дні. Молодим людям досить багато розповідають про наслідки необдуманих протиправних дій, про шкідливість пияцтва і тютюнопаління, про наслідки вживання різних психоактивних речовин. Ми жодною мірою не намагаємося представити цей напрямок як негативний. Така робота, природно, приносить визначену користь. Питання полягає в тому, як правильно інформувати молодь, в якій формі і який вплив матиме на її свідомість отримана інформація.

У процесі роботи з пропаганди здорового способу життя і реалізації різних програм зміцнення здоров'я заохочується розвиток позитивних звичок (заняття спортом, активне дозвілля без тютюну та алкоголю, обґрунтований і здоровий режим праці та харчування тощо), які можуть стати бар'єром, що перешкоджає поведінці, яка завдає шкоди людині, і слугувати альтернативою девіантному поведінню підлітків. Практика реалізації цього напрямку довела свою ефективність [6].

Механізм реалізації особистісно-прикладного напрямку націлений на те, щоб, використовуючи різні форми занять, сформувати в підлітка навички самостійного обґрунтованого прийняття рішень, уміння вирішувати складні життєві ситуації без застосування різних форм агресії, навички розв'язання проблем спілкування, вміння поводитися в стресовій ситуації.

У контексті цього напрямку реалізуються різні програми. Їх загальна мета — навчити молоду людину керувати собою й об'єктивно оцінювати свої дії і вчинки, сформувати впевненість підлітка у власних силах і можливості досягти соціально значущих результатів у житті.

Цікавий зарубіжний досвід профілактичної роботи пропагується останнім часом. Ця робота реалізується в межах двох різних технологій. Одна з них — «зниження ризику», інша — «зниження шкоди». Реалізація цих технологій пов'язана насамперед із антинаркотичною профілактикою, але на теперішній день спостерігається тенденція поширення методів роботи і на профілактику інших видів девіантної поведінки [7].

У технології «зниження ризику» передбачається зниження рівня вживання наркотичних речовин молоддю та дорослими за рахунок припинення їх нелегального розповсюдження і зменшення «споживчого попиту» на цей «товар». При цьому використовуються жорсткі репресивно-обмежувальні соціальні технології, що включають законодавчі заходи, медичну практику, адміністративні рішення, спрямовані на боротьбу з наркотиками та їх споживачами, на боротьбу з проституцією та злочинністю неповнолітніх.

Ця політика здійснюється, головним чином, у країнах, де перераховані проблеми набули гостроти недавно.

Країни, які мають великий досвід вирішення означених проблем, базують профілактичну роботу на реалізації іншої технології — «зниження шкоди». Вона передбачає зниження шкоди, в першу чергу, від вживання наркотичних речовин та здійснення інших девіантних проявів, причому її впровадження ґрунтується на моніторингу поширення тих чи інших девіацій у молодіжному середовищі у вигляді спеціально проведених досліджень. За цим підходом не заперечується необхідність боротьби зі злочинністю силами поліції, але в той же час передбачається робота, спрямована на переконання молоді відмовитися від самої ідеї девіантних реакцій на проблеми, що виникають, реалізується система заходів за двома напрямками: з середовищем і з самою особистістю. Тобто відбувається нейтралізація факторів ризику і сприяння виникненню умов позитивної самореалізації молоді [7].

Здійснення профілактичної роботи повинно забезпечити оптимальний результат. Оптимальний результат означає найкращий:

- 1) для конкретної ситуації, для конкретної групи школярів або конкретної дитини;
- 2) на даному етапі, що відображає загальну динаміку девіантної поведінки підлітків у

конкретній школі;

3) з урахуванням реальних можливостей, знань, умінь і навичок конкретних педагогів, батьків, фахівців групи підтримки, які організують профілактичну роботу. Шляхи, засоби, способи оптимізації, алгоритм дій, взаємопов'язані елементи процедури — все це становить методику оптимізації.

Критерії оптимальності — це ознаки, на підставі яких виробляється порівняльна оцінка можливих рішень і вибір найкращого з них. Критерії оптимальності покликані допомогти педагогові обґрунтувати своє рішення щодо вибору того чи іншого поєднання форм, методів організації профілактики девіантної поведінки школярів. Критеріями можуть бути: 1. Максимально можливі результати у формуванні знань, умінь, навичок тієї чи іншої риси особистості, підвищенні рівня вихованості тощо. 2. Мінімум необхідних витрат часу педагогів і дітей на досягнення певних результатів. 3. Мінімум необхідних витрат зусиль учнів на досягнення певних результатів за відведений час. 4. Мінімум, в порівнянні з типовими, витрати коштів на досягнення певних результатів за відведений час.

Висновки. Таким чином, аналіз сутності профілактики девіантної поведінки підлітків, наукових підходів до її організації дозволяє констатувати переваги і недоліки технологічних способів їх реалізації, оскільки універсального методу організації попередження формування девіацій у поведінці підлітків бути не може. На наш погляд, запорукою успішності реалізації превентивних заходів є оптимальні умови комплексної профілактики девіантної поведінки підлітків. Під створенням оптимальних умов, що сприяють усуненню десоціалізуючих впливів, ми розуміємо обґрунтований вибір і реалізацію варіативного комплексу заходів, які дозволять педагогам, батькам і фахівцям групи підтримки в конкретних умовах отримати найкращі результати при мінімально необхідних витратах часу і зусиль як з боку дорослих, так і з боку дітей. Створення оптимальних умов — це цілеспрямований процес організації профілактичної роботи на основі комплексного аналізу всіх об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають на прояви девіантної поведінки, пізнання закономірностей профілактичної роботи, що дозволяє свідомо, науково обґрунтовано обрати найкращий для конкретної групи дітей або конкретної дитини варіант реалізації системи профілактичних заходів.

Література:

1. Товканець О.С. Профілактичні заходи у попередженні девіантної поведінки неповнолітніх / О.С. Товканець // Сучасний соціокультурний простір — 2010: матеріали сьомої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 20-22 вересня 2010 року. — Частина 2. — Київ, — 2010. — С. 56-59.
2. Мінц М.О. Соціологія девіантної поведінки: [навчальний посібник; за ред. М.О. Мінца] / М.О. Мінц. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 244 с.
3. Педагогіка: [навч. посіб. / В.М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов]. — Вінниця: ДП «Держ. картогр. ф-ка», 2006. — 400 с.
4. Соціальна педагогіка: підручник [4-те вид. виправ. та доп./ за ред. проф. А.Й. Капської]. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 488 с.
5. Фіцула М.М. Педагогічні проблеми профілактики правопорушень неповнолітніх / М.М. Фіцула - Право України. — 1995. — № 8. — С. 44-46.
6. Омельченко С.О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків: Монографія / С.О. Омельченко. - Луганськ: Альма-матер, 2007. — 352 с.
7. Damron-Bell J. The development of deviant behavior in adolescents: the influence of student characteristics and school climate / Jessica Damron-Bell B.A.: a Dissertation Submitted - Eastern Kentucky University. — Kentucky December 2011. — 85 p.

У статті проаналізовано концептуальні принципи та технологічні підходи до реалізації завдань профілактики девіантної поведінки підлітків; визначено критерії оптимальності використання профілактичних технологій у роботі з важковиховуваними учнями підліткового віку.

Ключові слова: педагогічна профілактика, девіантна поведінка, підлітки, концептуальні принципи, критерії оптимальності, технології педагогічної профілактики.

В статье проанализированы концептуальные принципы и технологические подходы к реализации задач

профилактики девиантного поведения подростков; выданы критерии оптимальности использования профилактических технологий в работе с трудновоспитуемыми учениками подросткового возраста.

Ключевые слова: педагогическая профилактика, девиантное поведение, подростки, концептуальные принципы, критерии оптимальности, технологии педагогической профилактики.

In the article analyzes the conceptual principles and technological approaches to achieve the objectives of prevention of deviant behavior among adolescents; defined optimality criterions in the use of preventive work with difficult children disciples adolescence.

Keywords: pedagogical preventive maintenance, deviant behavior, adolescents, conceptual principles, criterions of optimality, technology pedagogical prevention.

УДК[337.5.091.33:0049]:54

Ю.В. Синенька
м. Вінниця, Україна

СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАСОБУ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ В 7 КЛАСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка проблеми. Сучасна хімія являє собою величезну галузь людських знань і відіграє важливу роль у житті суспільства. Багато її розділів є самостійними, хоча й тісно взаємопов'язаними науковими дисциплінами. Вивчення хімії в загальноосвітніх навчальних закладах починається у 7 класі. Цей навчальний предмет досить складний, оскільки під час його вивчення розглядається багато мікро- і макро-характеристик навколишнього світу і звичних буденних речей, тому зацікавленість хімією потрібно прищеплювати різноманітними методами, один з яких — застосування у навчальному процесі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз наявних досліджень. Дидактичні проблеми і перспективи використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні досліджувала І. Роберт, психологічні основи комп'ютерного навчання визначив Ю. Машбиць, систему підготовки педагога до використання інформаційних технологій у навчальному процесі запропонував і обґрунтував М. Жалдак. Американському вченому С. Пейперту належить ідея «комп'ютерних навчальних середовищ», на якій базується більшість сучасних навчальних комп'ютерних програм. Він досліджував можливості комп'ютера як засобу для розвитку розумової діяльності учнів. У вітчизняній педагогіці проблему застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі досліджували: В. Биков, Р. Гуревич, В. Заболотний, М. Кадемія, С. Карпенко, В. Попов, Ю. Тарнавський. Проблема використання ІКТ на уроках природничих дисциплін досліджували вітчизняні дидакти та методисти: О. Гончар, О. Козленко, Н. Матяш, І. Мороз. Останніми роками зростає інтерес до використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання завдяки вкладу В. Вембер, Н. Морзе. Існує багато розроблених програмних засобів з хімії, але таких, які б задовольняли вимоги навчальних планів і програм вивчення хімії у загальноосвітніх навчальних закладах недостатньо. Досить поширеними у навчальних закладах є такі програмні продукти: «Хімія. 10 клас»; «Віртуальна хімічна лабораторія. 10 клас»; «Хімія. 11 клас»; «Віртуальна хімічна лабораторія. 11 клас». Вони рекомендовані Міністерством освіти і науки України до використання у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Метою статті є огляд структури, наповнення та способів використання у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів авторського педагогічного програмного засобу «Хімія, 7 клас».

Виклад основного матеріалу. Педагогічний програмний засіб (ППЗ) — сучасний електронний мультимедійний підручник — це цілісна дидактична система, що заснована на